

УДК 338.43.01 (477)

О. О. Єранкін, канд. екон. наук, доц., докторант,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ФОРМУВАННЯ АГРОПРОМИСЛОВИХ ФОРМУВАНЬ В УКРАЇНІ: ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИЙ І МАРКЕТИНГОВИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена аналізу процесів капіталізації сільського господарства в Україні і консолідації виробництва в межах новостворених агропромислових формувань з точки зору землекористування. Зроблений аналіз взаємозв'язку зазначених процесів із процесами еволюції економічних і маркетингових процесів в АПК України та із формуванням ринкових відносин у земельних питаннях. Досліджено структурний склад власників агропромислових формувань та проаналізовані мотиви їх входження в агробізнес.

Ключові слова: глобалізація, маркетинг, агробізнес, агропромислові формування, еволюція маркетингу, концепції маркетингу, капіталізація.

Сучасний етап розвитку агробізнесу в Україні характеризується докорінною перебудовою інституціональної структури аграрної економіки, пов'язаною із процесами капіталізації. Сільське господарство України, яке до 2000-х років штучно перебувало поза діями ринкової економіки (діяли окремі квазіринкові інструменти), швидкими темпами «наздоганяє» інші сфери економіки, які пройшли певні етапи еволюції свого розвитку (передусім це відноситься до інших сфер АПК — переробної і харчової галузей, інфраструктури тощо). Отже, майбутнє розвитку суб'єктів агробізнесу в Україні вже практично неможливо уявити без впровадження світових економічних досягнень, одним із яких безумовно є функціонування підприємств АПК на принципах маркетингу.

Як відомо, сучасні тенденції розвитку маркетингу характеризуються посиленням уваги до його стратегічної складової, що є актуальним в умовах глобалізації. В Україні все чіткіше проявляються процеси консолідації ринків тих чи тих товарів окремими великими компаніями, фінансово-промисловими групами та транснаціональними корпораціями. В сільському господарстві зазначені процеси перейшли в активну фазу тільки в середині 2000-х років.

Таким чином, система агробізнесу в Україні в наш час перебуває у певному трансформаційному стані, в якому одночасно спостерігаються різні стадії розвитку його суб'єктів. Проте, дедалі стає все більш очевидним, що сільськогосподарський бізнес у найближчий період сконцентрується в руках обмеженої кількості великих агропромислових формувань. Так, за прогнозами фахівців процеси консолідації в агробізнесі призведуть до формування 200—300 основних гравців аграрного ринку, які будуть виробляти лівову частку аграрної продукції [8; 11]. Зазначені прогнози можна базувати на досвіді Російської Федерації, де зазначені процеси тривають вже кілька років. За інформацією Всеросійського інституту аграрних проблем і інформатики концентрація виробництва у найбільших господарствах з кожним роком тільки посилюється: якщо у 1995—1997 роках найбільші 300 аграрних підприємств виробляли 14,1 % товарної продукції, то у 2004—2006 роках — вже 28,8 % [12]. На нашу думку, враховуючи розміри країни, в Україні можна спрогнозувати більший рівень концентрації бізнесу.

У сучасній вітчизняній науковій літературі зазначені процеси тільки починають вивчатися. Так, можна відмітити наукові праці вчених кафедри агропромислових формувань ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» (яка першою в Україні почала випускати фахівців саме для такого типу економічних утворень) В. Г. Андрійчука [1; 2], М. Й. Хорунжого [13; 14], В. М. Нелепа [9] і С. І. Дем'яненка [3, с. 53—81], а також дослідження компанії «УкрАгроКонсалт». Серед російських авторів слід відмітити праці Л. Каляніної, А. Осіпова, В. Узуна, А. Четверикова [7; 10; 12].

У даній статті ми покажемо результати процесу капіталізації і консолідації аграрного бізнесу в Україні станом на кінець 2007 року, а також зробимо загальний аналіз основних мотивів формування нових агропромислових формувань.

Вважаємо, що процес формування агропромислових формувань в Україні слід обов'язково розглядати в контексті еволюції економічних процесів в агробізнесі України. Наприклад, зазначені процеси можна пояснити з позиції еволюції маркетингу в АПК України, що розглядалося автором статті у попередніх публікаціях [4—6]. Необхідність такого підходу полягає в тому, що в АПК України поступово формуються умови для повноцінного впровадження ринкових відносин, а маркетинг — це ключовий інструмент із завоювання компаніями цільових ринків. При цьому спостерігається одночасне «накладання» різних етапів еволюції маркетингу. І це цілком логічно, адже основні джерела надходження капіталу (галузі, що безпосередньо пов'язані із аграрним бізнесом) вже пройшли основні стадії розвитку і в даний період все більше переходять до п'ятої концепції маркетингу — сучасної з обов'язковим впровадженням стратегічних систем управління на принципах маркетингу та врахуванням вимог глобалізаційної епохи. Отже, цілком логічно, що вони прагнуть перенести зазначені концепції і у сферу агробізнесу. В той же час сам агробізнес в Україні ще проходить початкові три концепції — виробничу, товарну і збутову, через те, що внаслідок «ізоляції» сільськогосподарського виробництва від ринкових процесів, воно потребує перш за все інвестицій на своє відновлення та технічну перебудову з тим, щоб відповідати світовим стандартам.

У свою чергу, академік В. Г. Андрійчук пропонує розглядати капіталізацію сільського господарства в Україні як третій етап реструктуризації аграрних підприємств. При цьому перший етап реструктуризації був пов'язаний із перетворенням колгоспів у колективні сільськогосподарські підприємства (КСП), а другий — із трансформацією КСП у нові приватні організаційні форми господарювання. Академік справедливо відмічає, що перші два етапи були ініційовані «зверху» і здійснювалися імперативно на підставі відповідних державних рішень, а третій етап реструктуризації виник «знизу», спонтанно, без формального проголошення [2, с. 31—32].

Погоджуючись з автором з такою періодизацією, вважаємо, що другий і третій етапи реструктуризації аграрних підприємств можна доповнити періодизацією концентрації виробничих активів, де можна виокремити три етапи. Перший розпочався на початку 2000-х, коли в агробізнес почав масово приходити капітал з інших сфер економіки. Тоді багато компаній опинилися в агробізнесі випадково, отримуючи виробничі активи у вигляді оплати боргу або як «соціальне навантаження». Інших бізнесменів приваблювала в АПК недооцінка активів (природне бажання заробити на перепродажу). Треті, не маючи відповідного досвіду, — перебували в романтичній стадії очікування від сільськогосподарського виробництва швидких надприбутків. На другому етапі багато з компаній «першої хвилі» зіштовхнулися із жорстоким розчаруванням, усвідомлюючи, що агробізнес — справа надзвичайно ризикозна (як з природної, так і з політичної точок зору), часто збиткове, і тому вимушені були продавати свої активи. У такій спосіб вийшли із агробізнесу, наприклад, структури Й. Бродського, К. Григоришина, компанії «Інтерпайп» (В. Пінчука), «Шелтон» (було шість цукрових заводів), «Київ-Донбас» (братів Константиновських), «ТАС-Комерцбанк» (С. Тигіпко), «Полтава-банк» (продажа Лохвицького цукрового заводу компанії «Райз») тощо. На третій стадії концентрації власники активів перерозподіляють їх залежно від потреб свого виробництва, як правило, концентруючись на певних напрямках і продаючи непрофільні активи. Як приклад, можна навести продаж у 2007 році компанією СКМ Р. Ахметова хлібного бізнесу донецькому аграрному магнату О. Лещинському (більше 10 хлібокомбінатів); купівлю ЗАТ «Комплекс «Агромарс» найбільшого в Україні Бориспільського експериментального комбікормового заводу у Агропромислового холдингу «Борис-

піль Агро Трейд» (ТМ «Ясенсвіт»); продаж компанією «Кернел» Меловського заводу рафінованої олії «Стрілецький степ» і чотирьох елеваторів із зберігання соняшника луганській компанії «Блок»; купівля тією ж компанією «Кернел» олійного бізнесу у компанії «Євротек» (ТМ «Стожар»), а зерноторгового — у компанії «Рамбурс»; продаж компанією «Інтерагроінвест» ВАТ «Ставищенський маслозавод» структурам харківського бізнесмена О. Ярославського тощо.

Очевидно, що на сучасному етапі маркетингові стратегії компаній, які планують займатися агробізнесом, сконцентровані на завоюванні якнайбільшої частки ринку. Для вимірювання масштабу концентрації і капіталізації бізнесу можна використати низку показників. Проте специфіка і етап еволюції кожної галузі АПК вимагає оптимального вибору системи показників окремо для кожного підкомплексу. Так, у харчовій і переробній промисловості найактуальнішими є показники частки ринку у вартісному і натуральному вимірюваннях, обсягу виробництва і реалізації продукції, загальної потужності підприємств із переробки сировини і випуску готової продукції, загального обсягу законтракованої сировини (або посівних площ, на урожай яких укладені угоди), загальної кількості підприємств або виробничих підрозділів тощо.

У сільськогосподарському виробництві, на наш погляд, ключовим є показник землекористування (загальна площа сільськогосподарських угідь, яка орендується). У тваринництві — це показники, які характеризують загальну кількість поголів'я. І це не випадково, адже, як ми вже зазначали, аграрний бізнес проходить початкові етапи маркетингової зрілості і пов'язаний у першу чергу із завоюванням «місця під сонцем». При цьому ефективність виробництва часто відходить на другий план: компанії згодні деякий період працювати зі збитками з метою утримання ринкових позицій. Звичайно, паралельно із цим відбуваються інвестиції у виробничі процеси, але, як відомо, у аграрному бізнесі окупність таких капіталовкладень є тривалою, що пов'язано із специфікою сільськогосподарського виробництва (насамперед, низька оборотність капіталу). Крім того, масштаби консолідації агробізнесу можна виміряти через показник кількості аграрних підприємств, що були придбані або контролюються, що пов'язане із тим, що більшість з них тривалий час були майже уніфіковані (за площами — 2—3 тис. га, капіталами та персоналом).

Отже, проаналізуємо перші підсумки капіталізації і консолідації аграрного бізнесу в Україні станом на кінець 2007 року. За основу візьмемо показник землекористування підприємницькою структурою (табл. 1). Значення цього показника є абсолютно актуальним особливо в контексті завершення земельної реформи в Україні, пов'язаною із намаганням подолати мораторій на продаж сільськогосподарських угідь, що стало в нашій країні предметом політичних спекуляцій. «Земельне питання» в Україні, на нашу думку, відійшло від сфери здорової економічної логіки і породило цілу низку міфів, які окремі політичні сили, користуючись необізнаністю населення, використовують у своїх прагматичних «електоральних» цілях. Коротко дамо характеристику цим міфам.

1. «Міф» № 1: «вільний продаж землі знищить селянство». Як аргумент можна навести приклад країн Європи, де тільки дві країни застосовують мораторій на продаж землі — Україна і Білорусь. Проте більшість з решти європейських країн демонструють високі стандарти сільськогосподарського виробництва.

2. «Міф» № 2: «мораторій на продаж землі захищає селянство». Насправді, на нашу думку, такі дії державних структур нанесли серйозний удар по конкурентоспроможності дрібних аграрних товаровиробників. Не секрет, що для досягнення достатнього рівня конкурентоспроможності необхідні інвестиції, а українське село їх майже не отримувало протягом 10—15 років, що призвело до майже повної руйнації матеріально-технічної бази. Таким чином, аграрії опинилися у замкнутому колі — необхідно залучати капітал, а заставна база для цього відсутня. У цей час в інших сферах економіки відбувалося первісне нагромадження капіталів, які шукали

свого застосування. Таким чином, з приходом такого капіталу в аграрний бізнес перед ним майже не виникає конкуренції з боку «традиційних» товаровиробників.

3. «Міф» №3: «ринок землі вимагає багато часу на його формування». Насправді ринок землі в Україні вже давно сформований. Однак цей ринок — «сірий», непрозорий. Особливо це яскраво проявляється у приміських зонах великих мегаполісів, де практично не існує перепон для купівлі сільськогосподарської землі під будівництво житла. Таким чином, задача держави, на нашу думку, — не уникати проблеми, не самозаспокоюватися прийняттям чергового мораторію на продаж землі, а «очолити» цей процес, посилити інформаційну і правову складову цього бізнесу — з тим, щоб рядові селяни могли отримати вичерпану інформацію про вартість землі і свої правові можливості по її захисту від рейдерства.

4. «Міф» №4: «мораторій на продаж землі зберігає селянство». Насправді в період дії мораторію відбувається докорінна зміна соціальної сфери сільської місцевості, пов'язаною із масовою міграцією молоді, яка потребує коштів для свого розвитку в нових умовах. За цей час відбуваються природні процеси отримання землі у спадок людьми, які вже ніколи не збираються повернутися у село. Таким чином мораторій порушує їх законне право розпоряджатися власним майном.

5. «Міф» №5: «оренда землі краща за продаж, зберігає землю у господаря». Насправді, оренда землі для великих компаній (і це вони відкрито визнають) — навіть кращий інструмент, ніж купівля землі: набагато менше коштує і не потребує відволікання значних за розмірів капіталів. Крім того, механізм довгострокової оренди найвірогідніше буде використовуватися як особливий інструмент «тиску» на власників землі з метою дешевого її викупу. Крім того, досить сумнівним є теза про збереження господаря: адже орендар (і це підтверджується на практиці) може відноситися до землі як тимчасовий користувач, не дотримуючись сівозмін, агротехнологічної культури, розвиваючи монокультуру, що в кінці кінців призводить до втрати родючості ґрунтів.

6. «Міф» №6: «земля не повинна доставатися іноземцям». Проте таку норму можна відносно легко обійти, створивши за різними юридичними схемами резидента на території України, який не буде вважатися іноземною особою. Цей феномен отримав назву «корпоративна вуаль» (corporate veil). До того ж виникає питання, кого можна вважати українськими товаровиробниками, адже загальноприйнятою є практика створення підприємств в Україні із входженням капіталу з офшорних зон, який був туди завчасно виведений з метою «оптимізації» оподаткування.

Таким чином, держава, «захищаючи» селянство, своєю бездіяльністю фактично зробила всі передумови для відносно маловитратного входження тих чи тих бізнес-структур у ринок земельних ресурсів. Вважаємо, що такі дії не були випадковими, адже в Україні бізнес і влада — це поняття майже синонімічні, коли розповсюдженою практикою є відкрите лобіювання інтересів бізнесових груп, причому одночасно на всіх рівнях.

Сказане вище дещо пояснює «активність», яка проявляється на ринку оренди сільськогосподарських угідь і купівлі аграрних підприємств в останній час. Таким чином, основний, універсальний мотив входження великого капіталу в агробізнес — це прийняття участі у перерозподілі найбільшого вільного «шматка» економіки в Україні. Так, за інформацією компанії «Украгроконсалт» у 2006 році кількість підприємств, що обробляли більше 10 тис. га земельних угідь, збільшилась у порівнянні із 2005 роком на 27 % — до 75 [11]. Проте на практиці часто важко встановити зв'язки між окремими суб'єктами господарювання, які мають спільний центр керування. Для цього недостатньо використовувати офіційні статистичні дані, а слід доповнювати інформаційну базу думками експертів і учасників агробізнесу. Проведений нами в такий спосіб аналіз виявив основну групу компаній, які в 2007 році використовували найбільші за розмірами земельні площі — не менше, ніж 30 тис. га на одну компанію (табл. 1).

Таблиця 1

**ХАРАКТЕРИСТИКА НАЙБІЛЬШИХ АГРОПРОМИСЛОВИХ
ФОРМУВАНЬ УКРАЇНИ У 2007 Р. ЗА РОЗМІРАМИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ**

№	Назва компанії, формування	Характеристика формування, власники (контроль, діяльність)	Склад та особливості агробізнесу	Області	Земельні площі, тис. га
1	ТОВ «Українські аграрні інвестиції»	«Клуб сиру» (14 молокозаводів, найбільший покупець молока в Україні) — російська компанія «Ренсанс капітал»	Сільськогосподарське виробництво	Кіровоградська, Полтавська, Чернігівська, Сумська, Хмельницька, Тернопільська, Одеська, Миколаївська	250
2	ВАТ «Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча»	Аграрне відділення однойменної ФПГ. Контролює — Володимир Бойко	Контролює 67 колишніх сільськогосподарських підприємств. Вирощування зернових, соняшнику, овочів, картоплі, баштанних	АРК, Донецька, Запорізька, Київська	238
3	Українська група компаній Land West Company («Ленд вест компанії») (м. Рівне)	Контроль — аграрні магнати Богдан та Михайло Корілкевичі. В кінці 2007 р. — приватне розміщення 20 % акцій (\$43 млн). Капіталізація — \$215 млн	Вирощування зернових та олійних культур. В 2008 р. план — розпочати на 24 тис. га вирощування органічної сільськогосподарської продукції, яка буде експортуватися в європейські країни. До 2010 р. — побудувати 4 елеватори	Львівська, Рівненська, Житомирська, Хмельницька, Івано-Франківська, Тернопільська	164 (план — 300)
4	Холдингова компанія «Укратроінвест» — створена в 2005 р.	Контроль компанії — В. Бондаренко (колишній голова ГАК «Хліб України», тепер — народний депутат («Партія Регіонів»)), В'ячеслав і Валентин Кульбаки	Вирощування, закупівля, реалізація і переробка зернових культур, ріпаку, сої. ЗАТ «Ланнівський молочноконсервний комбінат», Хмельницький завод сухого знежиреного молока (суперечка за володіння з компанією «Люстдорф»)	Вінницька, Кіровоградська, Черкаська, Полтавська, Чернігівська, Сумська, Хмельницька, Тернопільська, Одеська, Миколаївська	140 (план — 250)
5	ТОВ «Астарта-Київ» — створено в 1993 р.	Холдингова компанія Astarta Holding N.V. Генеральний директор - Віктор Іванчик. В серпні 2006 р. — первинне публічне розміщення (IPO) акцій на Варшавській фондовій біржі	Входять 37 виробничих підрозділів і 2 торгові компанії. Вирощування цукрових буряків, зернових і олійних культур. ВРХ, виробництво комбікорму, консервованих овочів і фруктів. Володіє 5 цукровими заводами. Частка з виробництва цукру в Україні — 6,2 % (планує в 2008 р. збільшити до 10 %)	Полтавська, Вінницька	133,5

Продовження табл. 1

№	Назва компанії, формування	Характеристика формування, власники (контроль діяльності)	Склад та особливості агробізнесу	Області	Земельні площі, тис. га
6	Корпорація «Приват-Агро» (м. Дніпропетровськ) — створена в 2005 р.	Аграрне відділення ФПГ «Приват». Контроль — І. Коломийський та Г. Боголюбов.	Контроль 30 агропромислових та торгових підприємств. Запорізький МЕЗ, Харківський та Львівський жиркомбінати. Бренд — «Щедро». В Запорізькій області належить понад десяток елеваторів. План — до початку 2008/09 м.р. ввести в експлуатацію зерновий термінал у порту	Дніпропетровська, Полтавська, Харківська, Черкаська, Одеська, Миколаївська, Львівська, Кіровоградська	133
7	ЗАТ «Райз» було засноване в 1992 року в м. Рівно.	Контроль — експ-народний депутат В. Цехмістренко.	Включає 5 дочірніх підприємств, які спеціалізуються на дистрибуції високоякісного насіння, засобів захисту рослин, мінеральних добрив, сільськогосподарської техніки, а на торгівлі зерновими і олійними культурами. Представлена 64 філіалами по всій території України. 2 дочірні підприємства в РФ і 1 — у Молдові. 2006 р. — купивля Лохвицького цукрового заводу	Полтавська, Сумська, Тернопільська, Запорізька, Рівненська, Кіровоградська, Черкаська	70 (план — 115)
8	ЗАТ «Агротон» (Луганська обл.) — створено в 1997 р.	Регіональна аграрна і політична еліта. Заступник голови ЗАТ — Анкісєв О. В. (депутат Луганської міської ради V скликання («Партія Регіонів»))	Виробництво зернових, олійних, кормових культур, свинарство. 2 елеватори, 2 млини, завод з виробництва олії, комбикормовий завод, макаронна фабрика, хлібозавод, птахофабрика. Переробка молока — на Марківському і Луганському сирзаводах. 2007 р. — інвестиції у відкриття Деркульського молочного комплексу на 1100 голів ВРХ	Луганська	120 (план — 200)
9	ДП «Нафком-Агро»	Дочірнє підприємство компанії «Нафком». Контроль — экс-Президент України Кравчук Л.	Виробництво і переробка сільськогосподарської продукції. Елеватори і невеликий цукровий завод	Чернігівська, Полтавська, Вінницька, Сумська, Черкаська	112
10	ТОВ «Стіомі-Холдінг» — створений в 1994 р. (м. Хмельницький)	Голова ТОВ — М. Стадник	Могутній сучасний агропромисловий холдінг. Машинно-тракторний парк — більше 500 одиниць. Виробництво хлібобулочних виробів (забезпечує потреби 70 % населення м. Хмельницького і 58 % — Хмельницької обл.). Проект створення свиного комплексу повного циклу на 100—150 тис. голів свиней у рік.	Хмельницька та ще 4 області	100
11	АПК «Шахтар»	Дочірнє підприємство «Шахта ім. Засядко». Контроль — Ю. Звягільський (депутат ВР, «Партія Регіонів»).	Контроль 26 сільськогосподарських підприємств. Тваринництво: 6 тис. корів, 25 тис. гол. свиней, 500 тис. бройлерів, 1 млн курей.	Донецька	100

12	Група підприємств ВАТ «Миронівський хлібопродукт» — працює на агропромисловому ринку України з 1995 р.	Голова Правління Ю. Косюк. Співпраця з компанією CFS за сприяння Урядів України і Нідерландів.	Єдиний вертикально інтегрований комплекс з 15 підприємств, який об'єднує виробничі потужності всього технологічного ланцюжка птахівництва. До складу групи входять: 6 птахофабрик, завод по виготовленню крупи і комбікорму. Займає близько 40 % ринку м'яса бройлерів. ТМ «Наша Ряба», «Сертифікований Ангус», «Фуа Гра», «Летко». Садівництво. Агробізнес — ТОВ «Зернопродукт»	АРК, Київська, Черкаська, Херсонська, Дніпропетровська, Вінницька	96,8 (план — 220)
13	Група компаній «Дакор»	Контроль — аграрний магнат Богдан Корилкевич (Ленд вест компані). 2007 р. — приватне розміщення 20 % акцій на суму \$21 млн	Дев'ять агропромислових фірм. Вирощування зернових, ріпаку, цукрових буряків. В складі — 5 цукрових заводів, частка на ринку цукру-піску України складає 4 %. Планує побудувати новий цукровий завод у західному регіоні України.	Львівська, Рівненська, Тернопільська	89 (план — 100)
14	ЗАТ «Індустріальна молочна компанія» — заснована в серпні 2007 г	Український бізнесмен Олександр Петров на базі ЗАТ «Клуб сиру»	Вирощування зернових, ріпаку, сої. План до 2015 р. будівництво молочних ферм загальною потужністю в 200 тис. голів дійного стада в Полтавській, Чернігівській і Черкаській обл. та у Воронізькій обл. (РФ)	Полтавська, Чернігівська	86 (план — 150)
15	ТОВ «Агропродінвест»	Дочірнє підприємством «Укрпродінвест» (заснований в 1993 г.: ТМ «Рідна марка», «Радомишль», «Богдан», «Черкаський автобус», Луцький автомобільний завод). Контроль — П. Порошенко	Вирощування зернових, кукурудза, соя, ріпак, цукрові буряки, гречка. Чотири кондитерські фабрики — в Україні, 1 — у РФ, 1 — у Литві. Планує розвивати власне молочне господарство. В 2008 р. компанія реконструює дві молочнотоварні ферми у Вінницькій області на 400 голів КРС кожної. В 2001 р. компанія купила три цукрові заводи на Вінниччині	Вінницька, Черкаська	85 (план — 90)
16	Авіас-2000	Контроль — В. Шкіндель. Нафтооргвіля	Сільськогосподарське виробництво	Дніпропетровська	80
17	ТОВ СП «Нібулон»	Генеральний директор — А. Вадатурський — присвоєно звання Героя України (15 листопада 2007 р.)	Виробник і експортер зернових і олійних культур. Єдина вертикально інтегрована компанія, яка забезпечує контроль над всіма ланками за схемою «поле-порт»: вирощування і збирання врожаю, транспортування з використанням власної техніки, зберігання і доробка (елеваторні потужності загальною місткістю 453,5 тис. т), відвантаження через власний перевантажувальний термінал	Харківська, Полтавська, Луганська, Миколаївська, Черкаська, Хмельницька	70 (план — 90)

Продовження табл. 1

№	Назва компанії, формування	Характеристика формування, власники (контроль діяльності)	Склад та особливості агробізнесу	Області	Земельні площі, тис. га
18	ВАТ «Укрзернопром» — діяльність на українському ринку з 1998 р.	Близька до засновників банка «Аваль» Федора Шпига і Олександра Деркача. Голова правління — Антон Шишкін. Перший заступник голови правління Євген Ленга	Вертикально інтегрований холдинг, який включає 30 підприємств борошномельної і хлібопекарської промисловості в різних регіонах країни: 8 підприємств, птахофабрики, елеватори. Входить у трійку найбільших хлібопеків України. 16 аграрних підприємств: вирощування зернових, олійних культур, ріпаку	Чернівецька, Харківська, Полтавська, Вінницька, Хмельницька, Житомирська, Одеська, Миколаївська, Дніпропетровська, АРК	70 (план — 100)
19	Агропромислова корпорація «Укррос» (колишній «Цукровий союз «Укррос») (м. Київ)	Президент асоціації — С. Федоренко. Початок бізнесу — В. Сацюк (екс-заступник голови СБУ) і І. Погапенко (президент російської групи «Розгуляй»). 2007 р. — продаж 20 % акцій іноземним інвесторам (42 млн дол.). Капіталізація — компанії 210 млн дол.	Склад корпорації — 6 цукрових заводів, а також 12 підприємств, об'єднуючих сільськогосподарські активи групи, елеватори. 2006 р. — виробили 250 тис. тонн цукру, займаючи близько 9,8 % ринку України	Харківська, Черкаська, Запорізька, Тернопільська, Миколаївська	75 (план — 120)
20	Landkom International — іноземна компанія	2007 — продаж 54,9 % акцій (АІМ в Лондоні) — (\$110,5 млн) Ринкова капіталізація — \$200,6 млн. Гендиректор — Річард Спінкс	Вирощування зернових і ріпаку. План — будівництво чотирьох елеваторів в Західній Україні	Львівська, Тернопільська, Хмельницька, Івано-Франківська	54 (план — 350)
21	Донецксталь	Входить у концерн «ЕНЕРГО» Віктора Нусенкіса	Вирощування зернових культур і заготівля кормів, тваринництво, птахівництво і бджільництво. Входить до донецької ВАТ «Вінтер» (морозиво), і молочний завод ВАТ «Лактис»	Донецька	44
22	ТОВ «Компанія Агро-Трейд» (м. Харків)	Харківські бізнесмени Всеволод Кожемяко і Микола Грінченко	Виробництво олійних і зернових культур. Під контролем — 7 елеваторів і комбінатів хлібопродуктів в Харківській, Сумській і Луганській областях.	Харківська, Полтавська, Сумська	40 (план — 60)
23	ТОВ «Барншевська зернова компанія»	25 % акцій — кійське ТОВ «Мерсес плюс» (реалізація вугілля). Кооперація із «Харвест Мун Іст»	Вирощування зернових культур. План — у 2009 р. ввести в експлуатацію завод з виробництва біоетанолу в м. Золотоноша Черкаської обл. Виробництво кормових добавок	Київська, Черкаська	40
24	Агрофірма «Саді України»	Президент Олексій Зайцев	Сільськогосподарське виробництво. Виробництво високоякісного насіння	Харківська, Полтавська, Миколаївська, Одеська, Дніпропетровська, Черкаська, АРК	40

25	Агрофірма «Світано»	Тетяна Засуха («Регіони України»).	3 цукрові заводи. Регіональна аграрна група	Київська, Чернігівська	40
26	Агрооб'єднання «Чиста криниця»	Лебедін. Нафтоготоргівля	Вирощування зернових і олійних культур	Полтавська обл.	35 (план — 36)
27	Українська компанія Агроінвест	Входить до складу сербської МК Group — одної з найбільших компаній АПК в Європі, до складу якої входять 25 компаній	Вирощування зернових і олійних культур, цукрових буряків. 2007 — початок будівництва елеватора в Яготині (Київська обл.) загальною місткістю 113 тис. т в р. Інвестиції в проєкт — EUR10 млн	Київська, Вінницька, Полтавська, Черкаська	35 (план — 100)
28	ЗАТ «Комплекс «Агромакс»» — засновано в 1998 р. в с. Гаврилівка (Київська обл.)	Народний депутат Євген Сігал (БЮТ). 39 % акцій було у Аграрної інвестиційної корпорації APS (Данія, венчурний інвестор). Вийшла зі складу власників підприємства, продавши свої акції ЗАТ у 2006 р.	Виробництво зернових, елеватори, комбікормові заводи. Другий за величиною виробник охолодженого м'яса бройлера. ТМ «Гаврилівські курчата». 2006 р. — купівля ВАТ з іноземними інвестиціями «Курганський бройлер» (Харківська обл.). Ринкова частка (в натуральному виразі) — 27 %. Виробництво м'ясних напівфабрикатів	Київська, Тернопільська	35
29	ТОВ «Галс-К ЛТД»	Авраменко (АВК), Вайспрайс, Валерій Кравець	Григор.-Пустогарівський цукровий завод, Линовицький цукрокомбінат «Красний» в Чернігівській обл., Кашперівське ХПП	Київська, Чернігівська	33
30	Агрофірма «Олімпекс-агро»	Гавриленко М. І., Сек С. «Нафтова торгова компанія»	Сільськогосподарське виробництво	Дніпропетровська	32
31	Інтерагроінвест	Місцевий аграрний магнат Петро Петрук	Одна з найбільших аграрних груп області — була створена на базі 13 з 25 сільгоспідприємств Ставицького району	Київська	30
32	ТОВ «Кернел-Трейд» створено в 2001 р. під назвою ТОВ «Юнпрейм»	Контроль — А. Веревський (БЮТ). У 2005 р. купили у «Рамбур» підприємству з закупівлі і експорту зернових. 2007 — первинне публічне розміщення акцій (ІРО) на Варшавській фондовій біржі (на суму \$221 млн). Загальна капіталізація — \$613 млн	Спеціалізується на закупівлі зернових і олійних культур, логістиці, переробці, експорті. Представництва в 11 областях України. Входить: Приколонтянський і Полтавський МЕЗи, 23 елеватори (загальний об'єм зберігання — 1 млн тонн), три авіатранспортні підприємства. 2006 р. — купівля активів агрохолдингу «Євротек». Частка на ринку олії — 25,8 %. ТМ «Стожар», «Чумаєк»	Полтавська, Одеська, Черкаська	30
33	ЗАО «корпорація «Агротех»» (м. Київ) — МАК — створена в 2000 р.	Екс-нардп і керівник держконцерну «Укратротехсервіс» Володимир Борзтик (ЗАТ «МАК»), компаньйон — Є. Звягільський.	Кагарлицький район — 17 тис. га + 7—10 тис (Тараша)	Київська	27

Таким чином, 33 найбільші компанії контролювали у 2007 році 2,78 млн га сільськогосподарських угідь, що складало 6,7 % від загальної площі таких угідь в Україні і 13,1 % усіх сільськогосподарських угідь, які контролюються великими та середніми підприємствами України. При цьому заявлені плани цих, а також інших компаній, які активно збираються «нарошувати аграрні м'язи», щодо збільшення розмірів землекористування, дають нам змогу спрогнозувати збільшення розміру таких земельних угідь до 3,7—4 млн га вже у 2008 році.

Такі процеси капіталізації галузі вимагають природно відповідної наукової оцінки. В рамках даної статті ми обмежимося оцінкою мотивів і закономірностей входження капіталу в агробізнес. Серед цих мотивів слід виокремити так звані «універсальні», які відносяться до більшості підприємств: вже згадувані перспективи земельних операцій після відміни мораторію на продаж землі; пільгове оподаткування сільськогосподарського виробництва та можливість отримання дотацій і компенсацій із державного бюджету; невеликі витрати на формування земельних масивів; як правило висока прибутковість рослинництва.

Крім того, можна виділити і **специфічні мотиви формування агропромислових формувань**:

1. Намагання розвивати повноцінний агробізнес із залученням акціонерного (в тому числі іноземного) капіталу, намагання стати глобальними компаніями (хоча можливий продаж частини або всього бізнесу). Сюди можна віднести такі компанії: «Land West Company», «Дакор», «Астарта-Київ», «Миронівський хлібопродукт», «Індустріальна молочна компанія», «Нібулон», «Кернел», «Укррос». Крім того, можна згадати і такі компанії, які є лідерами переробної промисловості і потенційно можуть увійти у агробізнес: «Креатив», «КМТ» (олійний бізнес), «Milkiland», «Укрпродукт» (молочний бізнес), «Холдинг «Т і С», «Хлібні інвестиції» (виробництво хліба).

2. Розвиток агробізнесу як необхідної інтеграційної складової переробки і харчової промисловості. У даному випадку сільськогосподарське виробництво виступає в першу чергу в якості гаранта постачання сировини належної якості, у необхідній кількості, невисокої вартості:

- в цукровій галузі: «Астарта-Київ», «Дакор», «Укррос», «Галс-К ЛТД», агрофірма «Світанок», «Агропродінвест», «Райз»;
- у виробництві борошна і хліба: «Стіомі-Холдинг», «Концерн Хлібпром»;
- птахівництво і комбікорми: «Миронівський хлібопродукт», «Комплекс «Агромарс», «Рубі Роз Агрікол Ко, ЛТД» (ТМ «Морозівські курчата»);
- у молочній галузі: «Індустріальна молочна компанія», «Моліс», «Nutriek International Corp» (виробник дитячого харчування), «Агропродінвест», «Агротон», «Західна молочна група», «Формула смаку», «Трігон Агрі»;
- кормові добавки, етанол: «Баришевська зернова компанія»;
- насінництво: «Сади України», «Райз»;
- овочева консервація: «Адамс», «СЕВ» (ТМ «Златодар», крім того, цукор, тваринництво), «Чумак»;
- тваринництво: Агрооувен;
- соняшник — олія: «Кернел»;
- виноградники для виробництва вина та коньяку: «Союз-Віктан» — 2,2 тис. га (ТМ «Коктебель»), «Алеф-Віналь» (ТМ «Золотая амфора», «Жан-Жак», «Клінков»), «Агрофірма «Золота Балка», «Одеський коньячний завод» — 1 тис. га (ТМ «Шустов», «Одеса», «Французький бульвар», «Советское шампанское»), «Логос» — 3,5 тис. га (ТМ «Інкерман», «Таврія», «Георгіївській», ALeXX., «Золота тамянка»).

3. Розвиток аграрного бізнесу як одного з підрозділів бізнесу великих ФПГ. Тут можна виокремити «Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча» (агробізнес виконує соціальну функцію), АПК «Шахтар» («Шахта ім. Засядько»), «Агропродінвест» («Укрпромінвест» П. Порошенка), «Донецксталь», «Приват-Агро»,

«Концерн АВЕК» (О. Фельдмана), «Альміра» (група «УкрСіб» О. Ярославського), Артемівський завод шампанських вин «Artyomovsk winery» («СКМ», Р. Ахметова), «Корпорація «Бахмутський Союз» (лідер свинарства в Україні) і «Юг-Агро» (ІСД, В. Гайдука і С. Тарути), «Верес» та «Євроресурс» — свинарство (Смарт груп В. Новінського), «Західна молочна група» — молоко, ферми («Контініум» І. Єремєєва), «Хліб Києва» (А.Іванова, В.Хмельницького), «Кременчукм'ясо» — свинарство, м'ясопереробка («Фінанси і кредит» К.Жеваго), «Славолія» та «Укрінтерпродукт» — цукрові заводи, консервні, м'ясокомбінати, макаронна фабрика (О. Лещинський), колишня аграрна імперія Володимира Щербаня в Сумській обл. (цукрові заводи, хлібокомбінати, м'ясокомбінати, птахофабрики, комбікормові заводи, хлібоприймальні пункти, районні агротехсервіси, кондитерська фабрика, горілчаний завод). У рамках таких структур агробізнес має певний «запас міцності», адже може отримати незначно обмежені фінансові ресурси всередині групи. Проте можна і прогнозувати продаж агробізнесу такими компаніями як непрофільного.

4. Розвиток бізнесу українськими бізнесменами-вихідцями з політики або державних структур, використання «напрацьованих зв'язків», зливання з бізнес-партнерами (політичне прикриття): «Украгроінвест» (П. Порошенко, «НУНС»), «Райз» (Цехмістренко, НУНС), «Агротон» (регіональна політична еліта, Луганська обл.), «Нафком-Агро» (екс-Президент України Л. Кравчук), «Комплекс «Агромарс» (Є. Сігал, БЮТ), «Укррос» (сфера інтересів В. Сацюка), «Сільгосппродукт» (депутат Київської облради Ю.Бондарчук), «Світанок» (Т. Засуха, «Регіони»). Можна також згадати про «Концерн АВЕК» (О. Фельдман, БЮТ), «Альміра» (екс-депутат О. Ярославський), «Artyomovsk winery», «Сармат» (Р. Ахметов, «Регіони»), хлібні холдинги «Холдинг «Т і С» (В. Слабовський, Табачник), «Хліб Києва» (А. Іванов, В. Хмельницький, вплив Л. Черновецького), кондитерську компанію «Конті» (Б. Колесніков, «Регіони»), молочну компанію «Milkiland» (екс-заступник голови Київської обласної адміністрації А. Юркевич), продуктової і аграрної компанії «Торговий дім «Бондарьов»: (А. Бондарьов, БЮТ), виробника морозива, напівфабрикатів, молокопродукції «Геркулес» (І. Андреев, екс-депутат Донецької облради), «Кернел» (А. Веревський, БЮТ), «Луганський лікеро-горілчаний завод «Луга-Нова» (підтримка О. Єфремова, народного депутата, голови Луганської облдержадміністрації в 1998—2005 рр.), виробника морозива «Луганскхолд» (Н. Королевська, БЮТ), продуктового холдингу «Петрус» — кондитерські фабрики, лікеро-горілчаний завод «Златогор», птахофабрика (Русаліна, родинні зв'язки із жінкою екс-президента України Л. Кучми) тощо.

5. Регіональні аграрні групи: «Інтерагроінвест», «МАК», «Сільгосппродукт», «Світанок», структури В. Щербаня та багато інших.

6. Прихід капіталу із сфери забезпечення сільськогосподарського виробництва:

- постачання нафтопродуктів: «Авіас-2000», «Нафком-Агро», «Олімпекс-агро», «Чиста криниця», «Концерн Хлібпром» («Галнафтогаз»), «Західна молочна група» («Контініум»), «Укр-Петроль» (західноукраїнський нафтотрейдер С. Ковальчук);

- кредитування: банк «Аваль» («Укрзернопром», «Молочний альянс», «Київський завод шампанських вин «Столичний»), «Партнер-банк» (Акваріус Систем Менеджмент), а також банківські структури вже згадуваних ФПГ («Фінанси і кредит», «Приват», «Укрсіб», «ТАС-Комерцбанк», «Полтава-банк» та інші).

7. Зернотрейдери: «Нібулон», «Компанія Агро-Трейд», «Югтранзитсервіс» (РФ), Глінкор (Швейцарія).

8. Венчурні компанії — розвиток і подальший перепродаж бізнесу або його частки, гарантія повернення інвестицій: «Ренессанс» («Українські аграрні інвестиції», «Клуб сиру»), АрS, Данія («Комплекс «Агромарс»), CFS, Нідерланди («Миронівський хлібопродукт»), інвестиційний фонд WNISEF («Троянда», «Шосткінський молококомбінат», «Сонола»), «Тект» («Росинка»), «Драгон Ессет Менеджмент» («Колос Лтд»), норвезька Orkla Foods («Чумак»).

9. Зарубіжний капітал — розвиток агробізнесу в Україні: «Landkom International» (Великобританія), «Агроінвест» (входить до складу сербської МК Group), «Югтранзитсервіс», «Nutriek International Corp» (РФ), «Глінкор» (Швейцарія), «Трігон Агрі» (Данія), «Nestle» («Волиньхолдинг», «Світоч»), «Юнімілк» («Галактон»), французька компанія «Lactalis» (Фанні), «Pfeifer & Langen Polska S.A.» («Західна цукрова група»), Archer Daniels Midland Co., США («Іл.лічевський маслоекстракційний завод»), австрійська компанія Henkell & Sohlelein Sektkellereien («Київський завод шампанських вин «Столичний»), «Orangina Group» («Росинка»), «Рубі Роз Агрікол Ко, ЛТД» (арабські компанії), «Pepsi» («Sandora»), французька група «Бель» («Шосткінський молококомбінат»).

Звичайно, така класифікація мотивів входження в агробізнес є дещо умовною, адже деякі з них є взаємопов'язані. Наприклад, політична складова бізнесу, як правило, характеризується причетністю агропромислового формування до певної ФПП, що пояснюється «специфікою» формування політичної і економічної еліти в Україні. В цьому аспекті слід наголосити про ймовірну можливість настання четвертого етапу концентрації виробничих активів в агробізнесі — масовий прихід транснаціональних корпорацій в Україну, що потребує докорінної перебудови свідомості і стратегії економічної поведінки як на державному, так і корпоративному рівнях. Проте це — тема окремого детального дослідження.

Література

1. Андрійчук В. Г. Капіталізація сільського господарства: ідентифікація і мотиви здійснення. — Економіка АПК. — 2006. — № 1. — С. 40—54.
2. Андрійчук В. Г. Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку: Монографія. — Ніжин: Аспект-Поліграф, 2007. — 216 с.
3. Дем'яненко С. І., Меєрс В., Джонсон Т., Зоря С. Зміна фокусу аграрної політики та розвитку села в Україні: висновки та перспективи для руху вперед. — К.: КНЕУ, 2005. — 172 с.
4. Єранкін О. О. Глобалізація як етап еволюції маркетингу на підприємствах АПК України. — Формування ринкової економіки. Збірник наукових праць. Вип. 17. — К.: КНЕУ, 2007. — С. 202—215.
5. Єранкін О. О. Роль маркетингу у формуванні агробізнесу в Україні в сучасних умовах. — Економіка та підприємництво. Збірник наукових праць молодих вчених та аспірантів. Вип. 18. — К.: КНЕУ, 2007. — С. 243—252.
6. Єранкін О. О. Стратегічна зрілість як основний фактор адаптації суб'єктів агробізнесу України до впливу глобалізації. — Вчені записки. Збірник наукових праць. Вип. 9. — 2007. — С. 194—203.
7. Калянина Л. Соблазны на пути воина. — Эксперт. — № 1—2 (496), 16.01.2006. — http://www.expert.ru/printissues/expert/2006/01/put_voina/.
8. Музиченко О. Украинский АПК: концентрация для перепродажи. — <http://proapk.com.ua/apk/2007/12/31/172435.html>
9. Нелен В. М. Планування в агропромислових формуваннях: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. — К.: КНЕУ, 2007. — 301 с.
10. Осипов А. Время собирать активы. Игроки рынка концентрируют мощности. — Агробизнес. — № 6. — 2006. — <http://www.agro-business.ru/toprinter/article/1549.html>
11. Украина: аграрные холдинги и перспективы рынка земли / Під ред. Феофілова С. Л. — К.: УкрАгроКонсалт, 2007.
12. Узун В. Лучшие российские агрохолдинги достигли эффективности мировых лидеров. — Российская Бизнес-газета. — № 634, 18.12.2007. — <http://www.rg.ru/2007/12/18/agro.html>
13. Хорунжий М. Й. Капіталізація сільського господарства та сучасна державна аграрна політика. — Економіка АПК. — 2006. — № 7. — С. 64—67.
14. Хорунжий М. Й. Організаційно-економічні трансформації у сільськогосподарському виробництві в процесі його капіталізації. — Економіка АПК. — 2005. — № 10. — С. 51—57.

Надійшла до редакції: 30.01.2008